

Cilt 3 / Sayı 2 / Kış 2023

Araştırma Makalesi

Âşık Veysel'in Şiirlerinde Kozmik Unsurlar

Zehra Bayır

Aksaray Üniversitesi

Öğretim Görevlisi Doktor, TÜRKÇEM

ORCID: 0000-0002-6350-3575

zehrabayir@aksaray.edu.tr

Bayır, Zehra. "Âşık Veysel'in Şiirlerinde Kozmik Unsurlar". *KÜN: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 3.2 (Kış 2023): 18-28.

DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.32>.

Geliş Tarihi: 05.09.2023 / Kabul Tarihi: 02.11.2023 / Yayımlanma Tarihi: 29.12.2023

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

Âşık Veysel'in Şiirlerinde Kozmik Unsurlar

Zehra Bayır

Özet

İnsanlar, varoluşlarından itibaren çevrelerindeki olayların sebebi olarak gördükleri gökyüzü ve gökyüzüne ait cisimlere dair büyük bir hayranlık duymuş ve söz konusu olguları merak etmişlerdir. Çünkü gökyüzü; insanın doğasını, evreni anlamada önemli bir yere sahiptir. Edebiyat, müzik, resim gibi sanat dallarında gökyüzü ve gökyüzüne ait unsurlar sıklıkla kullanılan motifler durumundadır. Gökyüzü ve gökyüzündeki cisimler, başka bir deyişle kozmik unsurlar, şairlerin hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını da etkilemiştir. Şairler, bu kozmik unsurları ilham kaynağı olarak görmüşlerdir. Kozmik âlem, Âşık Veysel'in şiirlerine bir kaynak teşkil eder. Kör olmadan önce gördüğü dünyanın kör olduktan sonra hapsediği karanlığında, kozmik unsurları; hayal gücünün yardımıyla kendi iç dünyasında şekillendirerek şiirlerine yansıtmıştır. Âşık Veysel'in şiirlerinde bir sembol olarak yer alan kozmik unsurlar, dünyanın güzelliği ve tabiatın büyüsunü anlamaya yönelik bir derinlik katmaktadır. Bu çalışmada Âşık Veysel'in şiirlerinde geçen kozmik unsurları incelemek için *Dostlar Beni Hatırlasın* adlı eserinden yararlanılmıştır. Âşık Veysel'in şiirlerindeki kozmik âleme dair unsurlar; gökyüzü, güneş ve yıldızlar, ay, karanlık (gece)-aydınlık (gündüz) başlıkları altında ele alınarak hermeneutik (yorum/anlam bilim) açıdan değerlendirilmiştir. Âşık Veysel, kozmik unsurları; doğa, evren ve insan arasındaki ilişkiyi anlatmak, evren ile insanın iç dünyası arasında derin bir ilişki kurmak, duygu ve anlam katmanı oluşturmak amacıyla kullanmakta kozmik unsurlar vasıtasıyla derin anlamlar ve imgeler yaratarak bunları insan duygularıyla çevrelemektedir. Bu yolla kozmik unsurlar onun şiirinde, insanın evrende var olma çabası ve anlam arayışını ifade eden semboller haline gelmektedir.

Anahtar Sözcükler: Âşık Veysel, şiir, kozmik unsurlar

Abstract

Cosmic Elements in Âşık Veysel's Poems

Since the beginning of their existence, humans have been fascinated and curious about the sky and celestial objects, which they see as the cause of the events around them. Because the sky has an important place in understanding human nature and the universe. The sky and its elements are frequently used motifs in art branches such as literature, music and painting. The sky and celestial bodies, in other words, cosmic elements, also influenced the imagination and creativity of poets. Poets saw these cosmic elements as a source of inspiration. The cosmic world is a source for Âşık Veysel's poems. In the darkness of the world he saw before he became blind, in the darkness he was imprisoned in after he became blind, he reflected the cosmic elements in his poems by shaping them in his inner world with the help of his imagination.

Cosmic elements, which appear as symbols in Âşık Veysel's poems, add depth to the understanding of the beauty of the world and the magic of nature. In this study, *Dostlar Beni Hatırlasın* was used to analyze the cosmic elements in Âşık Veysel's poems. The elements of the cosmic world in Âşık Veysel's poems are analyzed under the headings of sky, sun and stars, moon, darkness (night) and light (day) and evaluated from a hermeneutic perspective. Âşık Veysel uses cosmic elements to explain the relationship between nature, the universe and human beings, to establish a deep relationship between the universe and the inner world of human beings, and to create layers of emotion and meaning. He creates deep meanings and images through cosmic elements and surrounds them with human emotions. In this way, cosmic elements become symbols in his poetry that express man's struggle to exist in the universe and his search for meaning.

Keywords: Âşık Veysel, poem, cosmic elements

Giriş

Şiir, şairin hayal dünyasının ve gerçek yaşamda görüp geçirdiklerinin söze dökülmüş hâlidir. Asıl adı Veysel Şatıroğlu (1894-1973) olan Âşık Veysel, âşıklık geleneği ile yetişmiş isimlerden biridir. O, "İnsanları birlik ve beraberliğe çağıran ve hepsinden önemlisi bölücülüğü ve ayrımcılığı en büyük düşman olarak kabul eden, son asrın unutulmayan ismi"dir (Şimşek 118). Tabiat, aşk, seveda, hasret, gurbet, manevî değerler, toplumsal olaylar, ahlaki değerler ve toplumsal mesajlar, kader vs. pek çok konuda şiirler yazan Âşık Veysel'in şiirlerinde öne çıkan unsurlardan biri kozmik unsurlardır. Kozmik kelimesi, TDK'nin *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*'nde "evrenle ve onun genel düzeniyle ilgili" [TDK, <https://sozluk.gov.tr/>] olarak tanımlanmıştır. Kozmik kelimesi; evrenle, gökyüzüyle, uzayla ilgili olan unsurlar için kullanılır. Kozmik unsurlar; Divan şiirinde, halk şiirinde, halk anlatılarında sıkça karşımıza çıkar. Âşık Veysel'in şiirlerinde kozmik unsurlar hermeneutik (yorum/anlam bilim) metoduyla incelenecektir. Arslan Topakkaya (76), "Felsefî Hermeneutik" adlı makalesinde şunları ifade eder: "Hermeneutik, genel anlamda, herhangi bir ifade, anlam, metin ya da sanat eserini yorumlama sanatıdır. Yaygın olan diğer bir tanıma göre hermeneutik, anlama öğretisidir. Hermeneutik kavramının kökleri antik Yunan felsefesine kadar uzanmaktadır. Hermeneutik 'hermeneuein' (ἐρμηνεύειν) kelimesinden türetilen bir kavram olup; 'tercüme, açıklama, yorumlama' anlamlarına gelmektedir." Âşık Veysel, şiirlerinde kozmik unsurlar olarak; gökyüzü, güneş, yıldızlar, ay, karanlık (gece), aydınlık (gündüz) unsurlarının varlığı görülmektedir. Bu çalışmada Âşık Veysel'in şiirlerinde yer alan kozmik unsurlar ele alınacak, söz konusu kozmik unsurlar hermeneutik (yorum/anlam bilim) metoduyla incelenecektir. Çalışmanın amacı, kozmik unsurların sembolik anlamlarının ortaya konulması ve ozanın kozmik unsurlar vasıtasıyla vermek istediği mesajların tespit edilmesidir.

Gökyüzü (Gök)

Gökyüzü, mavi bir kubbe gibi duran âlem olarak tanımlanabilir. Türk inanç sisteminde "Mavi Gök" önemlidir. İnsanoğlunun yaşadığı yağız yeri kaplayan bir unsur olarak görülmüştür. Gök, Köktürk çağından önce ve sonra bu koruyucu özelliği ile kutsanmış ve ıduk kabul edilmiştir (Kalafat 58). Ögel (146)'e göre gök; "yıldızlar ile arşı, güneş ile ayı da içine alan geniş bir deyim"dir. Sonradan gökler deyimini görülmeye başladığını, bu anlayışın, İslam

inancındaki “semavat” deyimini hatırlattığını vurgular. Bu bakımdan gök, kutsal bir kozmik imgedir.

Âşık Veysel'in şiirlerinde kozmik unsur olan gökyüzü; gök, semâ, felek kelimeleriyle de yer almıştır. Felek, kozmik bir terim olarak “yörünge” (Uslu 447) anlamı taşımaktadır. Âşık Veysel'in şiirlerinde mecazi bir kavram olarak değerlendirilen felek, kadere olumsuz etkisi yönüyle konu olmuştur. Âşık Veysel, her şeyin sebebini kadere bağlar ve hayatın zorlukları, acıları kader vasıtasıyla gelir. Bu bakımdan felek; onun şiirlerinde feleğin hançeri, felek çemberi, kambur felek, feleğin toru, feleğin oku tamlamaları ile yer almıştır. Ayrıca felek; film çeviren, oynanan ve kaybedilen bir unsur olup olumsuzlukları niteleyen bir karakterdedir. Bu bakımdan felek, sitemkâr bir biçimde ele alınmıştır. Türk toplumunda genellikle dinî kaygılarla kader adı altında yapılamayan isyan ve sitem, felek kavramıyla dile getirilir (Öge 61). Âşık Veysel de hayatın güzelliklerinin Allah'tan geldiğine, karşılaşılan zorluklar, acılar ve meşakkatli ve musibetli durumları kader çerçevesinde ele alarak kozmik unsurlardan felek ile anlamlandırmıştır. Ayrıca gökyüzünün şekli, dönüşü, aydınlığı, güzelliği, genişliği, sonsuzluğu, gökyüzünde bulutların oluşu gibi özellikleri ele alınmış ve benzetme unsuru olarak Âşık Veysel'in şiirlerinde yer almıştır.

Gök, evrenin genişliğini ve insanın sınırlılığını anlatan güçlü bir semboldür. “Mimar” adlı şiirin üçüncü dördlüğü şu şekildedir: “Kazması yok, küreği yok / Ustası var, çırağı yok / Gök kubbenin direği yok / Muallâkta bina çatmış” (aktaran Oğuzcan 35) dizelerindeki kozmik unsur “gök”tür. Âşık Veysel bu dördlükte; gökyüzünü kazma, kürek gibi aletlerle yapılmayan, ustası olan ama çırağı olmayan bir yapıya benzeterek gökyüzünün sonsuzluğuna ve sınırsızlığına vurgu yapar. “Gök kubbenin direği yok” dizesinde gökyüzünün gözle görülen bir destek veya sınırı olmadığı, tamamen özgür ve belirsiz olduğu anlatılır. “Böylece Âşık Veysel, gökyüzünün sınırsızlığı ile insanın sınırlılığı arasında bir karşılaştırma yaparak gökyüzü kozmik unsurunu sunar ve evrenin gizemine hayranlığını dile getirir. “Yıllarca Aradım Kendi Kendimi” adlı şiirinde de “gök kubbe” tamlamasını kullanır: “Varlığım yokluğum bir Veysel adım / Gök kubbede kalacaktır ses kadim / Elli üç yıl kendi kendim aradım / Hiç bir türlü bulamadım ben beni” (aktaran Oğuzcan 267). Âşık Veysel, bu dördlükte ömrü boyunca kendini aradığını ama bulamadığını, kendi eserlerinin gökyüzünde ebedi yankılanacağını, unutulmayacağını ifade etmiştir. “Parasını Çalan Hırsız'a” adlı şiirde de kozmik unsur olarak “gök” kullanılmıştır: “İsa değil göğe çıksın sır olsun / Alanların iki gözü kör olsun / Tarsus'ta bu destan hatıra kalsın / Kapı kitli cüzdandan cepte para yok” (aktaran Oğuzcan 241). Bu dizelerde Âşık Veysel, bir olay ve eyleme vurgu yaparak İsa'nın göğe çıkışı ve onun sır olması ile ilgili bir telmihi kullanarak eylemin veya durumun sonucunu ifade eder.

Âşık Veysel'in şiirlerinde kozmik unsur olan gökyüzü ve bulutların, duygusal bir atmosfer yaratmak için sembolik olarak kullanıldığı görülmektedir. “Aslıma Karışıp Toprak Olunca” adlı şiirin ilk dördlüğü “Aslıma karışıp toprak olunca / Çiçek olur mezarımı süslerim / Dağlar yeşil giyer bulutlar ağlar / Gök yüzünde dalgalanır seslerim” (aktaran Oğuzcan 39) biçimindedir. Dizelerdeki kozmik unsur, gökyüzü ve buluttur. Âşık Veysel, gökyüzünün bir parçası olmanın insanın varoluşuna kattığı anlamı vurgularken “bulutlar ağlar” ifadesi doğanın döngüsüne gönderme yapar. İnsanın yaşam döngüsünü ve ölüm sonrası süreci sembolik bir şekilde tasvir ederken evren ile insanın iç içe olduğu düşüncesini yansıtır.

“Kulak Ver Sözüme Dinle Vatandaş” adlı şiirde de kozmik unsur olarak gökyüzü kullanılmıştır: “Maziye karışmış yıllarda ayda / Onu tekrar etmek sağlamaz fayda / Gören göze ibret vardır her şeyde / Seyret gök yüzünde yarışanlara” (aktaran Oğuzcan 74).

Gökyüzündeki yıldızlar, gezegenler ve diğer gök cisimleri sanki bir yarış içindeymiş gibi hareket ederler. Geçmişte yaşananların maziye karıştığını, yaşananları tekrar etmenin kişiye bir fayda getirmeyeceğini, doğadaki her şey ve her olayın insanlar için ibret ve öğreti kaynağı olduğunu ifade eder.

Sema

Âşık Veysel'in şiirlerinde "semâ" kelimesi de gökyüzü, evren anlamında kullanılan kozmik unsurdur. Onun "Bu âlemi gören sensin" (aktaran Oğuzcan 27) adlı şiirinde "âlem" kelimesi, dünyayı ve evreni ifade ederken "gören" kelimesi; her şeyi gözlemleyen, bilen ve yöneten gücü ifade eder. Bu şiirin devamında "Evli misin ergen misin / Eşin yoktur bir sen misin/ Çarkı semâ nur sen misin / Bu balkıyan nur da senin" dörtlüğündeki "Çarkı semâ nur sen misin" dizesinde geçen "çark" kelimesi dönen daire anlamına gelir. "Semâ" kelimesi gökyüzü veya evren, "nur" kelimesi ise ışık anlamına gelir. Işık kelimesinin görünüm özellikleri kullanılarak kozmik düzenin aydınlığı ve güzelliği anlatılır. Bu dize, Mevlevi dervişlerinin sema ayinine de gönderme yapar. Âşık Veysel, bu dizede sema çarkı ve onun sembolize ettiği kozmik düzenin aydınlığına, güzelliğine hayranlığını anlatır. Ayrıca Âşık Veysel; semanın dönüşüne, ona anlam ve ışık veren Allah'a yönelir. Dörtlükte geçen "balkıyan" kelimesi parlayan ve aydınlatan bir ışığı ifade eder. Âşık Veysel, evrenin döngüsünü ve aydınlığını kozmik bir güce bağlar. Çünkü yeryüzünde yaşanan her şeyin nedeni Allah'tır.

Felek

Âşık Veysel'in şiirlerinde gökyüzü yerine felek kelimesi de yer almış ve mecaz anlamda kullanılmıştır. *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*'ne göre felek; gök, feza, sema biçiminde ifade edilir ve halk edebiyatında mecaz olarak talih, kader, şans, baht anlamında kullanılmıştır. Felek kelimesi kullanılırken feleğe olumsuz anlamlar yüklenmiştir (Kaya 313). Âşık Veysel'in şiirlerinde felek, bir hançer gibidir ve insanları yaralar. "Derdim Gizli Kapağını Kaldırma" adlı şiirin ikinci dörtlüğü şu şekildedir: "Bu hasta gönlümün ne idi derdi / Daima durmayıp feryat ederdi / Sanma şu sineme bir tek yâr vurdu / Feleğin hançeri her an görünür" (aktaran Oğuzcan 48). Bu dörtlükteki kozmik unsur "felek" tir. Âşık Veysel'in bu şiirinde kozmik bir unsur olan felek; kader anlamında kullanılmıştır. "Hançer" ise bir bıçak türüdür ve keskin olması nedeniyle acı veren bir unsurdur. Burada hastalıklı gönlünün ne tür dertlerle dolu olduğunu ve sürekli feryat ettiğini anlatırken sadece bir yaraya işaret etmez. Hayatın zorluklarını ve kaderin cilvesini de ifade eder. Dolayısıyla "feleğin hançeri" ifadesi, hayatın zorluklarını, acıları ve zor anları anlatmak için kullanılan bir tamlamadır. Âşık Veysel, kozmik unsuru olumsuz ve mecaz anlamda kullanarak hayatındaki acıları ve sıkıntıları dile getirmiştir. Aynı şiirin üçüncü dörtlüğünde ise onu "felek çember"i sarmıştır: "Sardı her yanımla felek çemberi / Zülmü mazlumadır ötedenberi / Gâhi deli eder gâhi serseri / Mecnunuz Leylâımız ayân görünür" (aktaran Oğuzcan 48). Burada kozmik unsur yine "felek" tir. Çemberin halka şeklinde bir yapısı olup her şey saran, kuşatan, döngü anlamlarındadır. "Felek çemberi", insanın hayatının içinde sürekli değişen ve kaderin belirlediği döngüyü ifade eder. Hayatın iniş çıkışlarını, kaderin etkisini ve insanın içinde bulunduğu döngüyü bu ifadeyle anlatır. Âşık Veysel; etrafını saran "felek çemberi"nin acımasızlığını ve zorluklarını dile getirirken mazlumun zulme uğradığına, zorluklarla karşılaştığına, bu zorluklar nedeniyle bazen deli, bazen serseri olduğuna ve aşk acısı yaşadığına işaret eder.

Kozmik bir unsur olan felek, şiirlerinde mecaz bir anlama gelerek kader anlamında kullanılırken “kambur” sıfatı ise gerçek anlamda eğriliği, mecaz anlamda yaşam yükleri altında ezilmeyi ya da zor durumu ifade eder. “Yeter Gayrı Yumma Gözün Kör Gibi” adlı şiirin ilk dördlüğünde felek, kambur sıfatı ile kullanılır: “Kambur felek sanki beni kayırdı / Eşten dosttan nazlı yârdan ayırdı / Gizli sırrım memlekete duyurdu / Sanki benim bir ettiğim var gibi” (aktaran Oğuzcan 57). Feleğin yani kaderin zorlayıcı olduğunu ifade etmek için “kambur felek” ifadesi kullanılmıştır. Âşık Veysel kaderin; eşten, dosttan ayırdığını, sırlarını ortaya çıkardığını ve sanki kendisi bir şey yapmışçasına kendi iradesinin dışında bir gücün, yani kaderinin elinde oynandığını anlatır.

“İşittim Dünyaya Gelin Diyorlar” adlı şiirde kozmik unsur “felek”, “kambur felek” olarak ifade edilen kaderdir: “Galiba feleğin dünyâ madamı / Kambur felek çarha çarpar adamı / Kocağında çok gezdirmiş dedemi / Ben kocadım dâhi dünyâ gelin mi” (aktaran Oğuzcan 91). Şiirde felek, dünyadaki insanların yaşadıklarına yön veren, şekil veren bir güç olarak tanımlanır. “Kambur felek çarha çarpar adamı” ifadesinde ise hiç beklemediği anda feleğin insanın karşısına çıkaracağı zorluklara dikkat çeker. Felek yani gökyüzü; çark şeklinde oluşu, hareketliliği ve yuvarlaklığı sebebiyle çarka benzetilir. Âşık Veysel, insanın kaderle ve dünyayla ilişkisini kozmik unsurları mecaz anlamda kullanarak içindekileri dile getirir.

Kaderin, feleğin bir sinema filmi gibi sürekli hareket ve değişim içinde olaylarla dolu olduğunu vurgular. “İşler Güçler Hep Sinama” adlı şiirde kozmik unsur olarak “felek” kullanılır: “Bir an evvel geçen halım / Gözümünden kaçtı maralım / Felek çeviriyor filim / İşte büyük bir sinama” (aktaran Oğuzcan 96). Bu dördlükte felek, kader anlamında kullanılmıştır. Âşık Veysel, hayatının sürekli değişmesini, feleğin üstünde sürekli oyunlar oynamasını, hızlı geçmesini, sevdiği ile olan ayrılığını kadere bağlar ve “Felek çeviriyor filim” dizesiyle anlatır.

Hayatındaki acıları ve zorlukları vurgulamak için kozmik unsur olan feleği, kader anlamında kullanmıştır. “Benden Selâm Söylen Vefâsız Yâre” adlı şiirin ikinci dördlüğü şu şekildedir: “Dökek derdimizi ölçek bölüşek / Ne el bize ne biz ele karışak / Felek bize gül demez ki gülüşek / Cefa benim olsun çile kendine” (aktaran Oğuzcan 140). Kaderin insanlara her zaman iyi ve güzel şeyler getirmeyeceğini şiirlerinde anlatmıştır. Âşık Veysel; kaderinde onun gülümsediği, olumlu, iyi durumlara pek rastlanmadığını, kaderinin dert ve cefa ile birlikte geldiğini anlatır.

Âşık Veysel, kaderinin hayatında birçok oyun oynadığını, yenildiğini ve zor durumlar yaşadığını “Çamlıbel” adlı şiirin dördüncü dördlüğünde ifade eder: “Feleğinen çok oynadım ütöldüm / Bir zalimin tuzağına tutuldum / Haraç mezat dost uğrunda satıldım / Verildim de Çamlıbel’e yaslandım” (aktaran Oğuzcan 173). Felekle çok oynadığını, kötü niyetli biri tarafından tuzağa düştüğünü, dostluk uğrunda bedeller ödediğini, zorlu hayat şartları ve kaderinin etkisiyle Çamlıbel’e sığındığını dile getirir. Bu dördlükte kaderin gücü ve insan hayatındaki yönlendiren etkisi vurgulanır.

“Gine Geldi Çattı Selin Zamanı” adlı şiirin son dördlüğünde felek, yine kader anlamında kullanılmıştır: “Yine havalandı gönlümün kuşu / Hiç hesaba sığmaz feleğin işi / Dünyada belâlî Veysel’in başı / Herkes çilesini çeker nihayet” (aktaran Oğuzcan 174). Âşık Veysel; feleğin insan hayatında beklenmedik olaylar yaşattığını, feleğin planlarının insan için anlaşılamayacak kadar karmaşık olduğunu vurgular. Herkesin hayatında sıkıntılar olduğunu ve çilesini çektiğini belirtir. Çünkü feleğin işi, Anadolu kültüründeki kendine has kadercilik anlayışında arzu edilmeyen veya kontrol edilmeyen durumları sembolize eder ve

beklenmeyen, olumsuz bir gelişme karşında hayret ve hayıflanma bildirmek için kullanılmaktadır (Acun 91).

Erzincan'da yaşananlarla feleğin, kaderin rolleri, etkisi "Erzincan" adlı şiirin ilk ve ikinci dördlüğünde bahsedilir: "Sam değmiş te bağlar dökmüş gazeli / Hanı harap olmuş Keşan Erzincan / Nice yiğitleri nice güzeli / Feleğin toruna düşen Erzincan" (aktaran Oğuzcan 207). Bu şiirde felek, kader anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Erzincan'da yaşanan olumsuzluklardan bahseden Âşık Veysel, feleğin toruna, ağına düşen acı olayları da belirtir. Aynı şiirin ikinci dördlüğü ise şu şekildedir: "Kimi ana vermiş kimisi baba / Nice yavru vermiş gelmez hesaba / Felek kor insanı kaptan kaba / Tarihli felaket nişan Erzincan" (aktaran Oğuzcan 207). Bu dördlükte de felek yani kader vurgulanarak bazı insanların farklı kaderle karşılaştığına, kaderin insanı kaptan kaba koyarak alt üst ettiğine, bazılarının anasını, babasını, çocuğunu kaybettiklerini ifade ederken insanın yaşadığı felaketlerin tesadüf olmadığına, feleğin etkisine yer verilir.

Felek, insana oklarını fırlatan bir yay olarak betimlenmiştir. Felek, elinde okuyla insanlara bela ve musibetler getirmektedir. "Neyzen Tevfik" adlı şiirde şu şekilde dile getirilir: "Değildir bu dünya kimseye bakî / Neyzen'e değdi feleğin oku / Döküldü badeler kahretti sâki / Gönüller coşturan meyler nic'oldu" (aktaran Oğuzcan 252). Âşık Veysel, hayatın geçici olduğu, kaderin Neyzen Tevfik'e de dokunduğunu ve kaderine boyun eğmek zorunda kaldığını ifade etmek için "feleğin oku" tamlamasını kullanır.

Âşık Veysel, "Genç Yaşımında Felek Vurdu Başıma" adlı şiirinin ilk dördlüğünde "Genç yaşımında felek vurdu başıma / Aldırdım elimden iki gözümü / Yeni değmiş idim yedi yaşıma / Kayıbettim baharımı yazımı" (aktaran Oğuzcan 261) diyerek feleği kişileştirmiştir. Feleğin başına kötü, ani ve olumsuz bir değişikliği ya da durumu getirdiğini, kaderinin olumsuz yönde etkilendiğini ifade eder. Âşık Veysel, yedi yaşında gözlerini kaybetmiş ve kaderin acımasız gerçekleriyle yüzleşmiştir. Kaderin kendisini zorlu sınavlardan geçirdiğini, genç yaşında başına gelen zorlukları ve kayıpların sebebinin kader olduğunu ifade eder.

Güneş ve Yıldızlar

Doğanın temel unsuru olan güneş ve yıldızlar, şiirlerde sembol olarak kullanılan kozmik unsurlardandır. Âşık Veysel'in şiirlerinde güneş ve yıldız; gökyüzünde oluşları, parlak olmaları, güzellikleri sebebiyle gerçek anlamda kullanılmalarının yanında şiirde çeşitli benzetmelerle de kullanılmaktadır. Ayrıca güneşin doğuşu, yıldızların geceleri ışık vermesi, güneş ve yıldızın parlak olması, güneşin doğadaki rolü birer imge hâline dönüşmektedir.

Âşık Veysel'in "Saklarım Gözümde Güzelliğini" adlı şiirinin beşinci dördlüğü şu şekildedir: Hu çeker iniler çalınan sazlar / Kükremiş dalgalar coşar denizler / Güneş doğar perdelenir yıldızlar / Saçar kıvılcımlar sen varsın orada (aktaran Oğuzcan 29-30). Bu dördlükte Âşık Veysel; kozmik unsurlardan biri olan güneşle evrenin doğduğunu, yıldızların perdelenişini, bu kozmik unsurların kıvılcımlar saçtığını yani ışık verdiğini anlatır. Bunları tasvir ederken bunların arkasındaki Allah'ın varlığına ve gücüne de vurgu yapar. Kozmik unsurlara vurgu yaparken güneş, yıldız gibi kozmik varlıklarla mekânın gizemini yansıtan semboller kullanır.

Toprak, insanın fiziksel bedenini ve özünü; güneş, içindeki güzellikleri ve parlak yönleri; hava ve yağmur; insanın iç dünyasındaki duygusal ve ruhsal değişimleri ifade eder. "Aslıma Karışıp Toprak Olunca" adlı şiirin dördüncü dördlüğünde bunu ifade eder: "Benden

ayrılınca kin ve buğuzum / Herkese güzellik gösterir özüm / Topraktır cesedim güneştir özüm / Hava yağmur uyandırır hislerim" (aktaran Oğuzcan 39). Bu dördlükteki hava, toprak, güneş ve yağmur kelimeleri ile anâsırı erbaa adı verilen hava, toprak, ateş ve su çağrışımı yapılarak tenasüp sanatı yapılmıştır. İnsanın evrenin temel öğeleriyle bir bütün olduğunu ve varoluşunun evrenle olan bağlantısını vurgulamaktadır.

Güneş ve yıldızlar, gökyüzündeki ışık kaynaklarıdır ve geceye, gökyüzüne büyümlü bir atmosfer katar. "Bilmem Hâyal Mıydı Yoksa Düş Müydü" adlı şiirde kozmik unsur güneş ile yıldız, benzetme amacıyla kullanılmıştır: "Bilemedim gece ile gündüzü / Seçemedim güneş ile yıldızı / Mestane gözleri mestetti bizi / Aklımı başımdan aldı bu gece" (aktaran Oğuzcan 124). Âşık Veysel; bu dördlükte gece ve gündüzü, güneşi ve yıldızı ayırt edemediğini, sevgilisinin gözlerinin, bakışlarının güzelliği onu mest ettiğini ve bu yüzden aklının başından gittiğini dile getirir. Kozmik unsurların güzelliği ile sevgilisinin bakışlarının güzelliği arasında bağlantı kurar ve kozmik unsurlarla karşılaştırarak anlatmaktadır.

Güneş, yaşamın kaynağı ve dünyadaki tüm canlıların var olmasını sağlar. "Orman" adlı şiirin üçüncü dördlüğündeki kozmik unsur güneş olup güneşin insan yaşamındaki ve doğadaki yararlarını dile getirir: "Güneşten aldığı hızlar / Toplar havayı temizler / Sıhhatli yaşarız bizler / Ormandaki varlığa bak" (aktaran Oğuzcan 177). Güneşten alınan enerji, ısınma ihtiyacımızı karşılar, atmosferdeki havayı temizler. Güneş sayesinde sağlıklı bir yaşam sürdürülür. Bu şiirde hayatın temel kaynağı güneşin, doğada oynadığı rol anlatılmaktadır.

"Mevsimler İçinde Baharsın Yârim" adlı şiirin ikinci dördlüğünde yârini, kozmik unsurlardan yıldız, mehtaba, gece ve gündüze benzetir: "Dağlara taşlara süs veren sensin / Kurtlara kuşlara his veren sensin / Seherde bülbüle ses veren sensin / Yıldız mehtâp leyl ü nehârsın yârim" (aktaran Oğuzcan 111). Kozmik unsur olarak yıldız, gökyüzündeki parlak ve ışıklı cisimleri ifade ederken mehtap, ayın parlak ışığı ve geceleri aydınlatan bir unsurdur. "Leyl ü nehâr" ise gece ve gündüz demektir. Âşık Veysel, tüm bu güzellikler "sensin" diyerek yârine benzetir. Gökyüzündeki kozmik unsurları yârine benzeterek hayranlığını dile getirir.

Âşık Veysel, kozmik unsur yıldız kullanarak coşkulu ve heyecanlı bir ortamı anlatmada araç olarak kullanmıştır. "Türküz Türkü Çağırırız" adlı şiirde kozmik unsur olarak yıldızlardan bahsedilir: "Hep beraber gelin kızlar / Bile coşar o yıldızlar / Koşulunca çifte sazlar / Türküz türkü çağırırız" (aktaran Oğuzcan 192). "Hep beraber gelin kızlar" ve "koşulunca çifte sazlar" ifadeleriyle bir kutlama ortamına işaret ederken yıldızlarla birleştirerek bu coşkuyu tamamen vurgular. Şiirde kozmik unsurların insan yaşamındaki etkisi, coşku ve sevinç dolu anlatımlarla dile getirilir. Yıldızlar, eğlenceli ortamı anlatmada bir imge hâline dönüşür.

Ay

Güneş sisteminde dünyanın uydusu olan ay; Âşık Veysel'in şiirlerinde, ışığıyla geceye güzellik vermesi bağlamında ele alınmış, sevgilinin yüzüne benzetilerek güzelliğin sembolü olarak kullanılmıştır.

"Bilmem Hâyal Mıydı Yoksa Düş Müydü" adlı şiirin üçüncü dördlüğünde "mâh (ay)" benzetme amacıyla kullanılmıştır: "Mâh yüzüne bakma ile doyulmaz / Sıra sıra benleri var sayılmaz / Aşk meyinden içen âşık ayılmaz / Bilemedim bana noldu bu gece?" (aktaran Oğuzcan 124). Mâh (ay), şiirlerde aşk ve güzellik sembolü olarak kullanılır. Ay, doğal güzelliklerden biri olarak kabul edilir ve Âşık Veysel, sevgilisinin yüzünün güzelliğine

hayranlığını ifade ederken “mâh yüz” veya “ay yüz” ile sevgilisinin parlak ve güzel yüzünün olduğunu vurgular. Âşık Veysel, sevgilisinin güzelliği ile kozmik unsurun güzelliği arasında bağlantı kurmaktadır.

Karanlık (Gece)-Aydınlık (Gündüz)

Karanlık ve gece kavramı, halk şiirinde daha çok zıtlık ilişkisi içinde aydınlık ve gündüz kavramı ile kullanılır. Âşık Veysel’in şiirlerinde güneş batınca gökyüzünün karanlığa gömülmesi ve gecenin hâkimiyetinin başlaması ile güneş doğunca şafakların aydınlanmasıyla seher vaktinin gelişi ve gündüzün hâkimiyetinin başlaması, kozmik bir zaman dilimi olarak yer almaktadır.

“Uzun İnce Bir Yoldayım” adlı şiirinde gökyüzünün içinde bulunan unsurlardan “gündüz” ve “gece” kozmik unsurları “Gidiyorum gündüz gece” (aktaran Oğuzcan 259-260) şeklinde redif olarak kullanılmıştır. Gündüz ve gece, iki zıt zaman dilimidir ve günün iki ana bölümünü oluşturur. Gece ve gündüzün art arda yaşanması, zamanın süresiz olarak daima bir tekrar içinde bulunması nedeniyle Âşık Veysel, zaman dilimine vurgu yaparak insanın ömrü boyunca hep hareket içinde oluşunu anlatmaktadır.

Âşık Veysel’in “Saklarım Gözümde Güzelliğini” adlı şiirinde zaman dilimi olarak gecenin karanlık, şafakların aydınlık oluşu ifade edilir: “Çeşitli çiçekler yeşil yapraklar / Renkler içinde nakışını saklar / Karanlık geceler aydın şafaklar / Uyanır cümlâlem sen varsın orada” (aktaran Oğuzcan 29-30). Bu dördütlük; evrende bulunan canlı ve cansız tüm varlıkların, çiçeklerin, yeşil yaprakların, renklerin, gece ve şafak gibi doğal olayların içinde gizlenen ve varoluşun temelini oluşturan kozmik bağlantıyı ifade eder. Kozmik bağlantı, her şeyin evrende birbirine bağlı ve etkileşim halinde olduğunu belirtir. Bu düşünce insanın doğayla, evrenle ve diğer varlıklarla ortak bağını vurgular. Âşık Veysel, evrende bulunan her şeyin kendi içinde anlam taşıdığını, evrenin uyumlu bir biçimde var olduğunu söyler. Evrenin güzelliklerini ve evrendeki döngüyü, uyumu vurgulayarak çeşitli varlıkların birbirine nasıl uyum sağladığını, renklerin, şekillerin bir araya gelerek bir düzen oluşturduğunu ve bu düzenin arkasında bir varlığın, gücün bulunduğunu anlatır. Bu dördütlükte geçen “Karanlık geceler aydın şafaklar” dizesinde “karanlık geceler” geceyi temsil eder ve gökyüzünün gece karanlıkla kaplı olduğu zaman dilimini anlatır. “Aydın şafaklar” ise günün ilk ışıklarıyla aydınlanan sabah saatlerini başka bir deyişle şafak vaktini ifade eder. Şafak; yeni başlangıçları, umudu ve aydınlığı sembolize eder. Bu dizede gece ve gündüzün kozmik döngüsü ve doğanın sürekli değişimi ve varlıkların birbiriyle bağlantılı olduğu anlatılır. Âşık Veysel’in “Uyanır cümlâlem sen varsın orada” ifadesindeki “cümlâlem” kelimesiyle kastettiği; evrenin ya da kâinatın tamamıdır. Onun evrenin varlığına, düzenine ve güzelliğine sahip olduğu hayranlıkla birlikte, bu durum evrende anlam arayışına işaret eden bir kozmik bakış açısından kaynaklı olabilir. İlahî güç, genellikle insanların yaşamlarına ve evrene anlam katma, bir düzen ve amaç bulma arayışlarında sembolik bir role sahiptir.

Güneşin doğarak gökyüzünün aydınlanmaya başladığı zaman dilimi, Âşık Veysel’in şiirlerinde geçmektedir. “Cümle Ağaç Uykusundan Uyandı” adlı şiirin ikinci dördütlüğü şu şekildedir: “Bahar gelir dağlar bağlar süslenir / Yel değmezse coşan dallar uslanır / Bir hazin ses şafaklara seslenir / Neler duymaz bad-ı saba o sesten” (aktaran Oğuzcan 166). Âşık Veysel, bahar mevsimi geldiğinde doğanın güzelliğini ve canlılığını anlatırken hazin, üzüntülü bir sesin şafaklara, kızılıklara seslendiğini belirtir. Şafak vakti, gökyüzünün uyanışını temsil eder. Bu vakitte gökyüzüne hâkim olan kızılık Âşık Veysel’in şiirinde, yeni bir günün

başlangıcını, umudu temsil eder. Âşık Veysel, sabahın erken saatlerinden itibaren hüznü sesin gün doğumu ile birleştiğini anlatırken onun iç dünyası kozmik unsurlarla birleşerek şiirlerinde yer almaktadır.

“Seherde Yuvada Uyanır Kuşlar” adlı şiirin birinci ve ikinci dördlüğün ilk dizelerinde güneşin doğduğu, gökyüzünün aydınlanmaya başladığı seher vaktinden bahsedilir: “Seherde yuvada uyanır kuşlar”, “Seherde açılır güllerin hası” (aktaran Oğuzcan 167). Âşık Veysel, doğanın canlanışını, kuşların yuvalarından uyanışını anlatırken seherin doğa güzelliklerini ve canlılığını simgeleyen önemli bir zaman dilimi olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Ümit Yaşar Oğuzcan'ın *Dostlar Beni Hatırlasın* adlı kitabında yer alan Âşık Veysel'in 158 şiirinde gökyüzü, güneş, yıldızlar, ay, karanlık (gece), aydınlık (gündüz) kozmik unsurları incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda ozanın bu şiirlerden 27'sinde söz konusu kozmik unsurlara yer verdiği ve şiirlerinde kozmik unsurların derin bir anlam oluşturduğu tespit edilmiştir.

Âşık Veysel'in şiirlerinde kozmik unsurlar arasında en fazla kullanılan unsur felek olmuştur. En çok da insan üzerindeki tesirlerinden hareketle yaşadığı her şeyi feleğe, kadere bağlamıştır. Kader anlamının şiirlerinde fazla yer almasının sebebi; yaşadığı hayatın etkisinin olduğu düşünülebilir. Zorlu yaşam koşulları, bireysel ve sosyal birtakım durumların etkileri şiirlerine yansımıştır. Âşık Veysel'in şiirlerinde kozmik unsurlardan gökyüzü; sonsuzluk, genişlik, şekli, güzellik, bulutların oluşu yönlerinden bir benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Güneş ve yıldızları, şiirlerindeki mekânı tasvir etmek için kullanmaktadır. Ayrıca güneşi, yıldızı ve ayı; parlak oluşları ve güzellikleri yönünden yârine benzetir. Gökyüzünün bir rengi olan karanlık (gece)-aydınlık (gündüz), şiirlerinde hem bir zaman dilimi olarak hem de rengi yönünden benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Âşık Veysel'in kozmik unsurları ele alış tarzı, diğer âşıklarla benzer olsa da bakış açısı farklıdır. Diğer âşıklar gibi Âşık Veysel de kozmik unsurları ele alırken sıkça sembolizmi kullanmaktadır. Âşık Veysel, kozmik unsurları şiirlerinde kullanırken sadece evrenin bir parçası olarak değil aynı zamanda bu unsurları insanın iç dünyasıyla birleştirmiştir. Çünkü Âşık Veysel evreni; sadece bir gözlem noktası olarak değil, aynı zamanda kendisinin bakış açısı ve yaşam deneyimleriyle şekillendirmiştir. Âşık Veysel'in gözlerinin görmüyor olması içsel bir gözleme yönelmesini sağlamıştır. Bu durum, gökyüzünü sadece gözle görünen görünümüyle değil içsel sezgi ve duygu dünyasıyla da algılamasıyla mümkün olmuştur. Âşık Veysel'in şiirlerinde kozmik unsurlar, sembolizmin kaynağı durumundadır.

Âşık Veysel'in şiirleri daha birçok yönü ile ele alınabilecek pek çok temaya ve unsura sahiptir. Kozmik unsurlar; Divan şiirinde, halk şiirinde ve halk anlatılarında sıkça karşımıza çıktığından ayrı bir çalışma konusu olarak çalışılabilir. Halk ve divan şairlerinin kozmik unsurlara bakış açıları benzerlik olduğu kadar farklılık da bulunmaktadır. Kozmik unsurların benzerlik ve farklılıkları ortaya konularak yapılacak karşılaştırmalı çalışmalarda şairin yaşadığı devir, devrin farklı edebi kültürlerin etkisinde kalması veya günlük hayattaki öğelerle beslenmesi gibi şairin yaşadığı devrin edebi kültürüne yönelik belirleyici faktörler ortaya çıkarılabilir. Ayrıca kozmik unsurlar ve şairlerin bu unsurları kullanım biçimleri o devir insanının gökyüzünü ve gökyüzündeki unsurları nasıl düşündüklerini bize aktarması bakımından da ayrı bir değer taşır.

Kaynakça

- Acun, Fatma. "Millî Mücadele Dönemi türküleri üzerine örnek bir çalışma". *Folklor/Edebiyat*. 22 (87), (Ağustos 2016): 85-114.
- Kalafat, Yaşar. *Kuzey Azerbaycan – Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dinî İzleri- Dinî Folklorik Tabakalaşma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Kaya, Doğan. *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ, 2010.
- Oğuzcan, Ümit Yaşar. *Âşık Veysel, Dostlar Beni Hatırlasın*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.
- Öge, S. "Arabesk kader algısı-Orhan Gencebay örneği". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 41, (Temmuz 2014): 48-76.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.
- Şimşek, Esmâ. "Âşık Veysel'in âşıklık geleneği içerisindeki yeri üzerine bir değerlendirme". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*. 9, (Nisan 2016): 117-26.
- Türk Dil Kurumu. (ty.). TDK Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü "kozmetik kelimesi". 20.06.2023'te ulaşılmıştır.
- Topakkaya, Arslan. "Felsefî hermeneutik". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 4, (Aralık 2007): 75-92.
- Uslu, Mustafa. *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2007.